

**Roskilde
University**

Skrift mellem metrer og mellem vers og prosa i anledning af oversættelse og parafrase

Nogle eksempler fra Saxo-traditionen

Haastrup, Niels

Published in:
Metrik og musik

Publication date:
2002

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):

Haastrup, N. (2002). Skrift mellem metrer og mellem vers og prosa i anledning af oversættelse og parafrase: Nogle eksempler fra Saxo-traditionen. I C. Kock (red.), *Metrik og musik* (s. 77-89). Rhetor.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact rucforsk@kb.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

· Skift mellem metrer · og mellem vers og prosa i anledning af oversættelse og parafrase

Nogle eksempler fra Saxo-traditionen

af Niels Haastrup

Ældre oversættelser i Danmark

Ved affattelsen af en oversigtsartikel¹ om oversættelser i ældre dansk kunne jeg konstatere et meget stort gråt område mellem to poler, hvor af den ene udgøres af arbejder, man i dag ville kalde oversættelser², den anden af mere uforpligtende genfortællinger³.

Dette grå område kan bedst beskrives på basis af latinskoletraditionens parafraseteknik. Den er udførligst fremlagt i Quintilians store didaktiske værk, som man gerne refererer til, skønt den fulde tekst ikke var kendt i store dele af middelalderen. Til gengæld brugtes kortere fremstillinger, såkaldte progymnasmata. Quintilians instrukser vedr. oversættelse gives sammen med instrukser for parafrase, dvs. den firfoldige omskrivning: udvidelse, forkortelse, omflytning samt stil- og genreskift⁴. De benyttedes i transformationsøvelser, der omfatter skifte mellem høj og lav stil, og mellem metrisk, prosaisk og dialogisk fremstilling.

Findes genreskift indenfor samme værk taler man om genera mixta. Og når det gælder prosa og vers, taler man om prosimetrum.

Når stort set samme indhold gengives to gange i samme værk, dog med genreskift, taler man om opus geminum eller opus geminatum, et begreb som E. Walther har trukket frem i lyset⁵. I sin disputats fra 1987⁶ om *Saxo Grammaticus as latin Poet* tager Karsten Friis-

1 Haastrup (2002, under udgivelse).

2 Et stærkt eksempel fra nutidig udenlandsk debat er fra Canada, hvor lovgivning gives parallelt på engelsk og fransk. Jf. spec. kap. 10 "Bilingual and Bijuridical Legislation" s. 215-243 i Sullivan (1994). Det afgørende er, at "Neither version has paramouncy", s. 217 ff., og det giver problemer, som så diskuteres i denne anerkendte juridiske universitetslærebog. Et eksempel på stærk dominans fra vor hjemlige tradition har jeg givet i min disp. fra 1968 om den ældste danske bibeloversættelse, som jeg refererer til i Haastrup (1999) med titlen "En latinsk bibel på dansk".

3 Et morsomt historisk eksempel - også internationalt - som jeg refererede til i min fremlæggelse på konferencen, er beretningen om en skoleafslutning på et gymnasium i Brieg (i Schlesien, nu Brzeg i Polen) d. 13-14 september 1728, hvor disciplene optrådte med simultanoversættelser fra en række mere eller mindre eksotiske sprog, herunder dansk, som antagelig ingen forstod. Den er refereret hos Konrad Schröder (1982), s. 132, nr. 351, taget fra K.F. Schönwälder / I. Guttman 1869, s. 251: *Geschichte der Königlichen Gymnasiums zu Brieg* I.1, s. 251, Breslau, 1869.

4 H. Lausberg (1998) §462 (The four categories of change, jf. Quintilian Inst. Orat. 1.5.38): 1) per adjectionem (addition, insertion, appendage) 2) per detractioem, 3) per transmutationem dvs. ændring af plads og 4) per immutationem. Se også §500.

5 E. Walter (1973).

6 Kap. 4 (s. 102-151), hvor han med held benytter det i analyser af fx "The Lay of Helga", dels "The lay of Ingellus" og

Jensen begrebet op, fordi Saxo ofte anvender varierede gentagelser – ved skift mellem på den ene side prosa *per cola et commata*⁷ – ofte rimet og med klausler, og på den anden kunstfulde antikke versemål uden rim. Jeg ser opus geminatum som et ekstremt udtryk for den tradition, der transformerer tekster til en anden genre ved hjælp af ratio quadrupertita, den firfoldige omskrivning, fx fra prosaisk til metrisk form eller omvendt⁸ Netop, og kun, i prosimetrisk værker kan man forvente at finde sådanne parafraser i samme værk. Men parafraser, der findes i, eller kan sammensættes til, “Loeb-editions” er der ingen mangel på (jf. ndf.).

Saxotraditionen

Det nationale stovværk, *Gesta Danorum*, er en danmarkshistorie forfattet på latin af Saxo Grammaticus omkring år 1200 i en meget ambitiøs retorisk stil, med mange metriske indslag. Værket omfatter angiveligt også parafraser fra ældre nordisk og foreligger i en lang række fordanskninger.⁹ Fra et udvalg af disse, har jeg taget gengivelser af et og samme tekststykke hos Saxo, der også omfatter en strofe. Med disse eksempler, illustrerer jeg tendensen gennem tiderne, fra parafrase til moderne, utopiske forestillinger om fuld ækvivalens.

Derfor indgår Saxotraditionen i rækken af cases, jeg valgte ud til en længdeundersøgelse af oversættelser i Danmark. Og jeg gjorde det, uden at vide, at Saxo skulle blive højaktuel. Netop i 1999/2000, udkom dels en ny genfortælling (Stangerup, 1999) dels en ny videnskabelig oversættelse (Zeeberg, 2000).

Vedels særstilling

Anders Sørensen Vedels fordanskning fra 1575 var afgørende for valg af materiale en detail til min længdeundersøgelse af Saxotraditionen.

Vedel skiller sig ud fra de andre ved stort set at undlade at gengive de metriske passager hos Saxo i metrisk form¹⁰. Altså en særlig variant af “udeladelse” af formel genrologisk art, som vel fra et æstetisk synspunkt er mere markeret og synlig end udeladelse og forkortelse af andre varierede gentagelser i Saxos prosa.

Som historieskriver må Vedel generelt have anset gentagelser for overflødige og uinteressante. Måske har de metriske indslag været særlig provokerende, jf. omtalen af Friis-Jensens analyser ovf.

Poesien har Vedel ellers vist sin interesse for i folkeviseudgaven, Hundredvisebogen (1591), hvor han dog oftest i sine “argumenta” foran hver vise, peger på netop det historisk – og ikke det æstetisk – interessante.

I og med, at jeg har valgt Hjarnes digt som hovedeksempel, har jeg også givet afkald på – i denne omgang – at uddybe brugen af *opus geminatum*¹¹. Digtet er jævnthent kun et kort resumé af den forudgående prosa, som dog er interessant for vurdering af stilniveauet.

de parallelle prosastykker. Se s.155 (med note 414) om interessen for varierede gentagelser i 12. og 13. århundrede.

7 Hastrup (1975).

8 Quintilianus *Inst. Orat.* 1.ix,2: *Versus primo solvere. Mox mutatis verbis interpretari, tum paraphrasi audacius vertere, qua et brevare quaedam et exornare salvo modo poetae sensu permittitur.* Og 10.v,2-5, hvoraf 4 direkte handler om oversættelse som parafrase: *Sed ex illa ex Latinis multum et ipsa contulerit. Ac de carminibus quidem neminem credo dubitare, quo solo genere exercitationis dicitur usus esse Sulpicius* (etc.). Om parafraseøvelser se videre Lausberg (1998) i afsnit om om Exeritatio §§1092-1150, spec. om parafrasen §§1098-1103.

9 Opregnes næsten alle hos A. Karker s. 9-27 i “Introduktion” til Anders Sørensen Vedel: *Den danske Krønike*, Saxo-oversættelse, 1575, Udgivet i facsimile, DSL, 1967. Flere eksempler s. 246-5 med henv. hos H. Horstbøll (1999).

10 Jf. Karker (1967) s.11 (også om Hjarnes digt) og Knudsen (1994) s. 134-35..

11 Fx ved analyse af parafraser af bibelske tekster (fx Arrebos psalmeparafrase i Davids Psalter 1623 og revisionen 1627,

Hjarne's digt

Den strofe, Vedel har bibeholdt, er det vers som Hjarne forfattede til Frode Fredegods gravsten. Det er jo en historisk kilde, som også har en funktion i det historiske forløb, nemlig den at skaffe digteren Hjarne Danmarks krone. Saxos ordvalg indikerer, at det næppe har behaget ham som aristokrat, at digtekunst og ikke lederevner og våbenbrug kunne føre så vidt¹². Saxo bemærker da også i den efterfølgende tekst, at så stor en belønning gav hverken Cæsar eller Scipio Africanus for så ubetydeligt et arbejde (*exigui poematis*). Senere går det da også Hjarne ilde – i Saxos fortælling¹³.

Når man går gennem rækken af senere fordanskninger af Saxos tekst, finder man denne gravskrift gengivet i dem alle, og på vers! Det handler jo også om Frode Fredegod, den danske parallel til kejser Augustus med den augustæiske fred, der herskede ved Kristi fødsel.

Derfor er den valgt som analysemateriale. Det er interessant at sammenligne de holdninger, som forskellige oversættere giver udtryk for gennem deres oversættelser, ikke bare af digtet, men også af Saxo's introduktion til det, og af hans narrativ i prosa, der går forud, og som digtet ganske kort resumerer, som et opus geminatum af reduceret omfang.

Det udvalgte tekstmateriale

Rækkefølgen i præsentationen er flg. Først Olriks oversættelse (H0), dernæst Saxos latinske tekst (H1). Resten af eksemplerne i kronologisk rækkefølge: Saxokompedit (H2), Rimkrøniken (H3), Vedel (H4), Schousbølle (H5), Grundtvig (H6), Winkel Horn (H7). Som et tillæg selve strofen fra Stangerup (H8) og Zeeberg (H9).

For hvert eksempel citeres både Hjarnes strofe med prosaintroduktionen til den. Hvad angår den forudgående prosafortælling, der resumeres i strofen, bringes blot fulde citater fra Gesta Danorum og Olriks oversættelse. Ved de andre eksempler gives ikke fulde citater, evt. kun henvisninger til, hvor teksterne er at finde. Vedr. de to helt ny fordanskninger, Stangerups og Zeebergs, gives kun antydninger, da de ikke kunne indgå i det forberedte indlæg på konferencen.

• (H0) Saxo og (H1) Olrik •

Jeg knytter indledningsvis nogle generelle bemærkninger til netop Olriks fordanskning (H0). Olrik var også udgiver af Saxos latinske tekst (H1).

Olriks oversættelse var, på det tidspunkt jeg udarbejdede mit indlæg, den bedste oversættelse, jeg kendte – og vel den eneste, der fortjente navnet efter moderne begreber. I dag ville og burde jeg have anvendt Zeebergs nyoversættelse, som dog forudsætter den nyredaktion af Saxos latinske tekst ved Karsten Friis-Jensen, der endnu ikke er publiceret (sommeren 2000).

H0) (Olrik),

Sakses Danesaga, overs. af Jørgen Olrik ..., Kbhv., 1911. Frodes sidste rejse
Introduktion til strofen (s. 279):

jf. Simonsen (1955), s. 48ff), eller lyriske indslag i eller efter prædikener (fx Erik Eriksen Pontoppidan: *Vor højplagede Frelses Jesu Christi Bloddaab*, 1653). Jf. også mit handout fra konferencen, hvor der er vist et eksempel fra et håndskrift på sammenstilling af latinsk prosa og middelnedertyske knittelvers, som i en Loeb-edition. Det følges op af mit forslag på en lignende opstilling af Saxo-kompedit og Rimkrøniken, jf. Haastrup (1982).

12 Jf. Kværndrup (1999) s. 80f. i afsnittet "Starkad som satiriker" med henv. til Friis-Jensen (1987).

13 Om Hjarnes endeligt se Saxos tekst i Lib.VI, samt J.P. Trap: *Danmark om øen Hjarne*, hvortil Hjarne flygtede, (1964), Bd.VIII.3, s. 995.

Da var der en Mand ved Navn Hjarne, vel forfaren i dansk Skjaldskab, som ved den store Løn følte sig kaldet til med mærkelig Ordkunst at sætte den navnkundige Konge et Minde, og paa sin Vis lægge en Vise over ham paa Folkemaalet, hvis Mening jeg har udtrykt i fire Vers og gengivet med disse Ord.

Strofen (s. 279):

Længe bar Danerne Frode saa viden om Land efter Døden,
Alle som en deres Drot længere Liv havde undt,
Her under Grønsværen gemmes nu Høvdingens Legem i Graven,
Frit under Himmels Hvælv hviles i Mulde hans Ben.

Den tilsvarende prosa findes i slutningen af femte bog. Olrik s. 278:

Slig Død fik Frode, den over hele Jordens Kreds navnkundige Konge. Hans Lig lod Ædlingene tage Indvoldene ud af, lagde det i Salt, og opbevarede det tre Aar igennem; ti de var bange for at Landene vilde falde fra, naar Kongens Død rygtedes, og søgte især at skjule hans Endeligt for Udlændingene, for at værne det vidtstrakte Riges Grænser ved at bilde dem ind at han endnu var i Live, og ved Hjælp af Høvdingens gamle Navn og Ry lokke Undersaatterne til at udrede de vante Skatter.

De førte derfor hans livløse Legene trindt om Land, ej paa Ligbaare, men paa kongelig Vogn, for at det skulde se ud som om det var en Ære hans Mænd skyldte den svage og afmægtige Olding. Saa stor Hæder viste hans Venner ham selv efter Døden. Men da de møre Lemmer faldt helt fra hverandre, og Forraadnelsen ej længer kunde standses, jordfæstede de hans Lig med kongelige Hæder ved Værebro paa Sjælland, med de Ord at Frode havde ønsket at dø og højlægges i det Land der holdtes for det ypperste i hans Rige.

H1) Saxo: Gesta Danorum.

(Olrik), Saxonis Gesta Danorum, edd. Olrik & al., DSL, Hauniæ, 1931-57, Liber Sextus I,1. s. 156

Introduktion til strofen:

Tunc quidam Hiarnus Danicæ admodum poesis peritus, ut claritatem viri insigni dictorum monumento prosequeretur, præmii magnitudine concitatus more suo barbarum condidit metrum. Cuius intellectum quattuor versiculis editum in hæc verba transcripsi (scl. Saxo).

Strofen¹⁴

Frothonem Dani, quem longum vivere vellent,
per sua defunctum rura tulere diu
Principis hoc summi tumulatum cæspite corpus
æthere sub liquido nuda recondit humus

Den tilsvarende prosa findes i slutningen af Liber Quintus

Hic Frothonis toto orbe clarissimi regis excessus fuit. Huius, egestis visceribus, salitum corpus triennio proceres asservandum curabant, provinciarum defectionem vulgato regis exitu formidantes mortemque eius ob hoc maxime clam exteris esse cupientes, ut vitæ simulatione propagati iam pridem imperii terminos tuerentur pristinaque ducis auctoritate subnixa consuetam a subiectis pensionem elicerent. Deportabatur itaque ab iis exanimus corpus, ut iam non funebri lecto, sed regali vehiculo gestari videretur, tamquam invalido seni nec satis virium compoti id muneris a milite deberetur. Tan-

14 For at lette sammenligninger - med de forskellige fordanskninger - har jeg forsøgsvis opstillet den latinske strofe i en danskvenlig "ordo solutus": *Dani vellent Frothonem longum vivere. Dani diu tulerunt Frothonem defunctum per sua rura. Humus nuda recondit cæspite corpus tumulatum summi principis sub æthere liquido.*

tum magnificentiæ etiam extincto ab amicis tributum est. At ubi putidos artus extrema corripuit sanies nec tabes reprimi poterat, secus Weram Sialandiæ pontem regio funere tumulavere corpus, affirmantes Frothonem eo loci mortis ac busti copiam exoptasse, ubi regni eius præstantissima haberetur provincia.

Introduktionen til strofen. Det mest interessante problem, som skal efterses i alle de for-danskninger, som tages op i dette indlæg, er oversættelsen af "Danicæ admodum poesis peritus", "dictorum monumento" og "more suo barbarum condidit metrum" Olrik oversætter de første på rimelig vis, selvom "admodum" oversættes som var det uden forbehold positivt, "dictorum" udvides til "mærkelig ordkunst", mens det sidste svækkes og romantiseres til "paa sin Vis lægge en Vise .. paa Folkemaalet", som om Saxo var positivt indstillet overfor Hjarne. Saxos ordvalg er enten neutralt eller direkte negativt: "barbarum". Det fremgår klart af teksten, at Saxo på latin har parafraseret ("transcripsi", 1. Person singularis) et digt, der ikke var på latin, men antagelig på dansk. I rækken af de flg. eksempler har først Olrik genindført dette "jeg".

Olrik imiterer Saxos disticha med de sædvanlige metriske undtagelser i dansk tradition¹⁵. Han indfører ikke rim. Han tæller tilsyneladende heller ikke stavelser. Han bruger et lidt gammeldags sprog (fx "viden om land", "under Mulde hans Ben") og foretager adskillige ændringer¹⁶, der ændrer fokus lidt, men på en acceptabel måde.

Forholdet til den foregående prosa, som verset resumerer, som en slags reduceret opus geminatum, er det, at balsameringen udelades, så vel som politiske bagtanker og statsræson. Transportformen specificeres ikke, og heller ikke gravstedets lokalisering, der forkortes til "hoc /"Her", dvs. dér hvor stenen med strofen står. Her efter følger de andre for-danskninger.

• Saxo-compendiet (H2) og Rimkrøniken (H3) •

Der foreligger en forkortet fremstilling af dele af Saxos Gesta Danorum i det såkaldte Compendium Saxonis, dateret til ca. 1400. Det er grundigt undersøgt af historikeren Anders Leegaard Knudsen – og uden reference til latinskolen tradition, retorikken og *ratio quadripartita* – kollationeret med Saxos tekst i hans bogs 6. kapitel¹⁷ med titlen: *Udeladelser og tilføjelser i Compendium Saxonis*.

H2) *Compendium Saxonis* (efter Scriptores Minores I, s. 284):

Introduktion til strofen:

Tunc quidam Hiarno patria lingua tale carmen edidit:

Strofen:

Frothonem Dani, quem longo viuere vellent,
Per sua defunctum rura tulere diu.

15 Kvantitet erstattes af betoning på metrets taktbærende stavelse, der regnes ikke med *synizesis* og *elision* (og derfor heller ikke *hiatus*), *syllaba anceps* (med Lausberg (1998) og hans forkætrede term §1001 om versets sidste stavelse) bliver normalt ikke betonet, med mindre det er opportunt for rimet.

16 Tilføjelser: fx specifikation af "Dani" på individer ("alle som en", dvs. "hver især"). Ændringer: "frit under Himmelsens hvælv" / "æthere sub liquido". Olrik undgår ved at vælge muligheden "klar" ved overs. af "liquido", at referere til tågerne i ultima Thule. "Cæspite" / "grønsvær" svækkes til "mulde" osv.

17 S. 89-123 i *Saxostudier og rigshistorie på Valdemar Atterdags tid*, Kbhv., 1994. Jeg kommer her ikke ind på oversættelser af Kompendiet til middelnedertysk, så lidt som overs. af Rimkrøniken til dette sprog. Og heller ikke på Kompendiets placering i forhold til andre korte fremstillinger af Danmarkshistorien. Der henvises til Leegaard Knudsen (1994).

Principis hoc summi tumulatum cespite corpus
Ethere sub liquido nuda recondit humus.

Den tilsvarende prosa findes i slutningen af Lib. V.I.s.283-284:

Corpus Frothonis .. in regali vehiculo per regna (triennio ex Saxone addidi) transferebant, quasi viuus esset, vt sic regna a Danorum dominio non resilirent; tandem cum corpus putrescere cepit, iuxta Weram, Syalendie pontem, cum maximo honore sepelierunt.

Som det ses, er introduktionen forkortet og neutraliseret. Strofen er citeret ordret, men den forudgående prosa hos Saxo er forkortet, så den netop lægger vægt på de træk, som strofen ikke trækker frem. Kompilator har i sin prosa medtaget: transportformen, statsræsonen og gravstedets lokalisering. Skønt dette epitome kan beskrives efter – og må formodes at forudsætte skoletraditionen – tilstræber det altså netop ikke opus geminatum. Tværtimod ses en rationel og økonomisk fordeling af informationer mellem den metriske strofe og prosaen.

Kompendiet udelader normalt Saxos metrisk formede indslag¹⁸, men i dette tilfælde ikke. Kompendiet spiller alligevel en rolle i overleveringen som forlæg for *Den danske Rimkrønike*.

H3) Rimkrøniken, (Ghemmen 1495)

Citeret efter H. Toldberg (1961): *Den danske Rimkrønike* Bd.I, s.36 (Opløste forkortelser er ikke markeret). Vers 1061-1066:

Introduktionen:

Ther frode wor lawth i mwllæn nødh
tha sades thet ath hans søn wor dødh
Thi lode te danskæ tijl siæ saa
ath han skullæ danmarkes rygæ faa
Som fæyærst oc besth kunne pryde hans graff
saa ath the motthe fangæ prijs ther aff
Ieg tog ther wedh oc war ey seen
ieg hwgh tessæ rym oppaa en steen.

Strofens indhold:

Danskæ the førdhe koning frode om landh
længa siæn han gaff op sin andh
Thz giorde the for the hade hannum kær
the willæ hannum haffth i werdhen hær
Then mechtijstæ høfding som gick aff ry
ær jordhz her vndher then wodhe sky

Rimkrøniken her som trykt af Ghemen 1495, er den først trykte danske tekst. Der er lidt mere indhold i introduktionen end i Kompendiet, men der er ingen parallel tekst, som kunne fordobles. Som det ses fremtræder teksten i en monolog af Hjarne. Rimkrøniken er en serie af kongemonologer i (par-rimede knittelvers, fireslagsrækker med fri udfyldning, svarende til andre nordgermanske folkesproglige tekster af lignende genrer. Der er tale om genreskift til dramaets 1. persons tale¹⁹, men ellers en traditionel versificering af en prosatekst, og næppe nogen afstandtagen fra Saxos disticha, selv om strofen er ret tæt på Sax-

18 Knudsen, 1994, 134-35

19 Jf. Damsholt (1992) s. 95 om understregningen af kongernes placering i historieskrivningen.

os original, er den nok blot lig Kompendiets. Man bemærker “then wodhe sky”. Her er ingen formildende omstændigheder ved fædrelandets klima.

Det er interessant at sammenligne med den folkelige tone i Vedels fordanskning af strofen i det flg.

• (H4) Vedel igen •

H4) (Vedel) *Den danske krønike, som Saxo Grammaticus screff, halffierde hundrede Aar forleden: Nu først aff Latinen vdsæt / flittelige offuerseet oc forbedret, Aff Anders Søffrinssøn Vedel, 1575.* Her citeret efter Facsimileudgaven, DSL, med Introduktion af Allan Karcker, Kbhv., 1967, s. Cxii.

Introduktion til strofen:

Aff saadan stor æreskenck og forløfte oprørdis en ved nafn Hiarne, som vaar vdi disse dage, en merckelige god dansk Poet. Hand screff effter sin vijs oc sæduanlige Konst, en Graffschrift, vdi denne mening:

Strofen med layout tilnærmet udg. 1575:

De Danske førde Lig, try Aar om land,
Kong Frode hin Frede gode:
Saa gierne haffde seet baade Quinde oc Mand,
Hand lenger for Riget maatte raade.
Her ligger begraffuen den Kempe saa sterck,
Hos Være bro sees disse Stene:
Vnder oben Himmel paa vildene Marck,
Der huilis den Herris Beene.

Der er to paralleltekster:

1) Saxos tekst i slutn. af Liber V. fol.CiX:

Rigens Raad oc gode Mend lode opskære oc Balsomere hans Legeme, oc førde det try samfelde Aar omkring Landet, paa det at dette rycte skulde icke vdsprede, oc de fremmede Lande som vaare skatkyldige vnder Danmarckis Krone, skulde afffalde fra hende. Der de haffde baaret hannem omkring, try Aar vdi Kongelig Process, nøddis de for stanck oc Raadnelse at begrafue hans Legeme ved Være bro. Thi hand i sin velmact tilforn vaar begerendis, at begraffuis paa den sted, som vaar den ypperste, oc mit vdi Danmarckis Rige.

2) Vedels Summa til Den femte Bog fol.LXXXi:

Hand ligger begraffuen vdi Sieland ved Være bro, der som hans graff endnu findis paa denne næruerende dag.

Vedels gengivelse af introduktionen er forkortet, men uden tilføjelser. Af særlig interesse er, at Saxos “jeg” slettes – antagelig med konsekvens for senere oversættelser (jf. ovf.) – og at Saxo parafraserer fra dansk. Det potentielt nedsættende “barbarum” ignoreres.

Mens det folkelige metrum (knittelverset) til Hjarnestrofen i Rimkrøniken blot er en del af den generelle omstilisering af kompendiets prosa og i overensstemmelse konteksten, er Vedels strofe og metrik et radikalt brud på imitation af Saxo. Vedel undlader, som nævnt, normalt en metrisk oversættelse af de metriske indslag i Saxos tekst. Hjarnes strofe oversætter han dog, men i overensstemmelse med sin karakteristik i oversættelsen af introduktionen “en merckelige god dansk Poet. Hand screff effter sin vijs oc sæduanlige Konst”. Han trækker antagelig på læsning i Rimkrøniken, men har ikke valgt at kopiere Rimkrø-

nikens gengivelse af Hjarnes strofe. Stil og prosodi er også anderledes jf. ndf.

Vi ved, han tidligt har haft interesse for Saxo, mens interessen for folkevisen ikke er dokumenteret før efter afslutningen af Saxoudgaven, 1575²⁰. Piø nævner ham som optegner af et nidvers i 1555. Ellers hænger hans interesse sammen med det visearkiv, som Piø daterer anlægget af til 1580²¹.

Hjarne-strofen er otte-linjet, men kunne efter krydsrimene opdeles i to firlinjede strofer²². Hjarne-strofen skifter mellem en fuld firslagsrække med mandlig udgang og en ufuldstændig, dvs. treslagsrække, med kvindelig udgang.

Man ville her vente at finde udprægede episke formler. Men det er mest arkaiserende stereotyper uden speciel episk funktion²³: l. 3: baade Quinde oc Mand (med en anden distribution end hos Olrik), l. 4: for Riget maatte raade, l. 5 den Kempe saa stærk, l. 6 disse Stene (jf. runestenenes "kumler"), l. 7: paa vildene Mark (plejer vist at være "hav"), l. 8: Huiles den Herris Beene. Som senere i Der er et yndigt Land. Her kan så pastichøren Oeh-lenschläger hilse på pastichøren Vedel²⁴.

Til fordanskningen af strofen kan bl.a. bemærkes, at der ikke alluderes til det våde danske klima ved oversættelsen af "liquido".

Af særlig interesse, jf. ovf., er Vedels mulige understregning af en sammenhæng mellem strofen og den forudgående prosa. Begyndelsen ligner påfaldende en gentagelse, men i det flg. udelades både stanken og statsræsonen. Til gengæld fremhæves folkets kærlighed til Frode, og hans gravplads nævnes ved navn.

• (H5) Sejer Schousbølle •

Dette navn forekommer ikke på titelbladet, men godt gemt i forlæggerens forord. Han omtales som "en habil og i Latinen vel øvet studiosus" (efter Karker (1967) s. 15). Oversættelsen af stroferne har han fra Laurids Thura's *Adskillige poëtiske Sager*, 1721.

(Schousbølle), Saxonis Grammatici Historia Danica paa Dansk, eller den Danske Historie, som Saxo Grammaticus .. paa Latin haver sammenskrevet .. og nu med Flid paa ny udi det danske Sprog er oversat .. , Kbhv., 1752, S. 143.

Introduktion til strofen:

Af saa stor Belønning eller Vinding blev en, ved Navn HIARNE (u), en meget god Dansk Poët, indtagen, og, for at udbrede FRODEs Berømmelse med en fortreffelig Grav-Skrift, skrev paa sin Made et barbarisk Vers, hvis Indhold, som bestod i fire Riim, han i disse Ord har befattet.

Strofen :

Den priselige Helt, med Tilnavn Frode Gode,
Som hver Mand ønskede udødelig, Kong FRODE,
Blev længe Liig ført om i Landet fiærn og nær;
Thi end den døde Prinds var Danmark dyrr og kiær.

20 Karker (1967,11) henviser til folkevisen.

21 S.28-31 i lørn Piø (1985).

22 Piø (1994) kalder markedsvisestrofen (s.22-23). Jf. også Skautrup DSH II (1947) s. 19-20. Om rimkrønike-genrens senere historie i Danmark se Torben Damsholt (1992), s. 91-96, spec. Iver Bertelsen s.92. Vedr. billeder af danske konger se 38-42 med noter i M. Mackeprang et al. (1950). Man kan få billede af Hjarne (i sort hvid) som nr. 25 fra GIKglS.2427 4to, KglBibl. Ms phot. 50 4to. Også aftrykt i Mackeprang (1950) s. 84.

23 S. 4-40 i Fl. G. Andersen (1985).

24 Peter Skautrup (1947) har en lang række iagttagelser om Vedels arkaiserende sprog, og han kalder (DSH II.223) Vedel "den første pastichør i dansk litteratur". Se videre DSH.II. s.75-80, 164, 223-230, 362-63. I Vedels egne værker (fx *Antichristus Romanus*), oversættelser (Saxo) og udgivelser (folkeviser).

Omsider fulgtes han med Suk og Graad til Iorde,
Og lagdes i en Høy, som Danske Mænd ham gjorde,
Paa vild og aaben Mark, ey langt fra Være-Broe,
Og der hans Legem faaer en sød og sikker Roe.

Prosaparallel s.142-143, sidste del af Bog 5:

Det døde Legeme blev altsaa ført omkring af dem, ikke som i en Liig-Kiste, men som paa en Kongelig Rosbar; ligesom Soldaterne vare pligtige til at gjøre ham dette til Magelighed, nu han var en gammel og svag Herre. Saa stor Stads og Pomp viste Herrerne imod ham, endog da han var død. Men da Legemet begyndte at raadne, og de ikke længere kunde være hos hannem for Stank, begrove de ham ved Værebroe i Siælland (t) paa Kongelig Viis, sigende, at FRODE havde ønsket at døe og begraves paa dette Sted, efterdi det var i den ypperste Provinds af Riget.

I introduktionen kalder Schousbølle en spade en spade og fordanser “barbarum” med “barbarisk”. Det er ikke særlig nationalt, men for mig at se i overensstemmelse med Saxos ideologi. Slutningen: “han i disse ord har befattet” står i modsætning til Saxos tekst: “in hæc verba transcripsi”, der forudsætter, at Hjarne’s digt oprindeligt var på folkesprog, og at latinen er Saxos.

Strofen er nu i parrimede aleksandrinere. Der er otte vers mod Saxos fire, ganske som hos Olrik og Vedel og som vi skal se hos Grundtvig og Winkel Horn. Rimkrøniken klarer sig med seks.

Erik Dal bemærker²⁵, at man på de tider typisk måtte bruge fire aleksandrinere til oversættelse af et distikon. For man skrev ikke længere på heksametre²⁶, men på heroiske aleksandrinere som “de moderne”.

For at fylde de otte verslinjer indfører Schousbølle (snarere dog Thura i 1721) en del fyldekalk af vamleste art, fx vers 5 og vers 8. Man kan så yderligere diskutere, om enjammentet mellem vers 2 og 3 er elegant, men det skaffer da et rim på Gode, som Frode – mig bekendt – ikke ellers er blevet kaldt, hverken på dansk eller latin. Oversættelsen smager mig en smule af Holbergs komiske heltepos Peder Pårs, der netop udkom i 1719-20. Sproget ligner Holbergs, men det kan diskuteres, om det komiske er frivilligt. Karker opregner en del underholdende eksempler op.cit. s. 15, der i hvert tilfælde for en nutidig læser må fremkalde anelser om en parodierende intention. Fra prosaparallellen ovf. kan nævnes moderniseringer uden komisk virkning: som fx “soldater”.

• (H6) N.F.S. Grundtvig •

(Grundtvig), Danmarks Krønike af Saxe Runemester, fordansket ved N.F.S. Grundtvig, 2. Udg. 1855. Her citeret efter udgave, tilrettelagt ved H.M. Berg, Saxo, Danmarks Krønike 1-3, Kbhv., 1962, (Originaludg. 1818-1822).

Introduktion til strofen (s. 275):

Henrevet af saa glimrende en Udsigt, stræbde Hjarne, en udmærket Dane-Skjald, at reise den herlige Afdøde i Sang et værdigt Mindes-Mærke, og gjorde paa sin eenfoldige, ulærde Viis, et Riim, hvoraf Meningen, udtrykt i et fire Liniers Omkvæd, var kortelig denne:

25 S. 215-17 i Erik Dal (1960).

26 Jf. Møller-Nielsen (1974) passim. Jf. også Simonsen, Lundgaard (1955) med redegørelsen s.196-218 for Arrebos forsøg med et specialheksameter for at undgå aleksandrineren hos DuBartas, men han måtte give sig og gå over til aleksandrineren. Hans *Heksaëmeron* udkom posthumt i 1661. Jf. s. 97ff. i Fafner (1994).

Strofen:

Heel længe den Døde man førte om Land,
Hvis Liv var al Dannemarks Glæde,
En Græstørv nu dækker den giæveste Mand,
Som havde paa Konge-Stol Sæde!
Ja, Dannemænd ønsked med Hjertens Attraa
Udødelighed for den Gode,
Nu hvælver sig åben den Himmel saa blaa,
Og blid over Støvet af Frode!

Forudgående prosaparallel (s. 275):

Saa førdes da det afsjælede Legeme omkring, ei som et Liig paa Baar, men i en Kongelig Bærestol, som en afmægtig Olding, hvis Tjenere maatte komme hans Skrøbelighed til Hjelp, og det maa man vel kalde kongelig Stort, end efter Døden at behandles saa hæderligt af sine Venner!

Endelig, der Liget dog tilsidst gik i Forraadnelse, og Opløsningen kunde ei længer forsinkes, da stædte man de Kongelige Levninger til Jorde ved Være-Bro i Siælland, under den Forsikkring, at her, i Hjertet af sit Rige, havde Frode saa inderligt ønsket, naar han døde, at hvile sine Been!

Grundtvig er i modsætning til Schousbølle godt tilpas med Hjarne's "Sang" og ham som digter, der "gjorde paa sin eenfoldige, ulærde Viis, et Riim". Ord der for Grundtvig var udelte positive. Således opfattede Grundtvig – delvis med urette – vel også sin egen stil og det valgte stilniveau i hans Saxo-oversættelse.

Strofens versemål er det, vi kender fra et senere "folkeligt digt", nemlig St. St. Blichers sang om Søren Kanne's død i 1835: Der blæste en Storm udi Kattegat. En firlinjet krydsrimet strofe, bestående af en firslagsrække (daktylisk) med optakt og mandlig udgang, alternerende med en katalekt form (kun de tre slag) med kvindelig udgang.²⁷

Digtet er ret frit, men efter meningen loyalt omskrevet, om end meget positivt (jf. introduktionen) og med en del udfyldende tilføjelser. Digtet får otte mod Saxos fire verslinjer. Den parallelle prosa er derimod ret nøjagtig i gengivelsen, om end med en række kendte glosser af nationalromantisk art.

Man finder netop på dette sted i Saxo-oversættelsen ikke spor af de mere uæstetiske sider af Grundtvigs berømte og berygtede Borgestue-dansk²⁸, hvor han – med reference til Vedel som forbillede – ønsker at hæve folkesproget til litteratursprog.

• (H7) Winkel Horn •

(Winkel Horn), *Saxo Grammaticus, Danmarks Krønike*, oversat af Dr. Fr. Winkel Horn, 1-2, Kbhv., 1907. S. 205:

Introduktion til strofen:

En Mand ved Navn Hjarne, som var saare forfaren i dansk Skjaldskab, digtede da for at sætte den berømmelige Mand et herligt Æreminde, og ogsaa ansporet af den store Pris, paa sin vante Vis et kunstløst Vers, der paa det nærmeste lød saalunde:

²⁷ Fafner (1964), s. 192, nr 62.

²⁸ Skautrup (1953) er ret barsk i sin kritik (DSH.III.s 324-331), men citerer s.326-27 fyldigt fra Grundtvigs egen programudtalelse fra 1816, forud for udgaven. Karker op.cit s. 15-16 er mere accepterende og fremhæver, at Grundtvig var åndsbeslægtet med Saxo.

Strofen:

Længe førte de
Frode om Land
da Drotten dyre
i Døden var daanet.
Langt Liv ønsked
hans Landsmænd Frode;
her gjemmer Graven
bag Grønsvær den gjæve.

Prosaparallel s. 204:

De førte derfor hans afsjælede Legeme om, ikke som et Lig paa Baare, men paa en Vogn som en svag og kraftsløs Olding, som hans Krigere skyldte at vise den Tjeneste. Saa stor Stads gjorde hans Venner af ham, selv efter hans Død. Men da Liget omsider begyndte at opløses, saa de ikke kunde nære sig for Stank, og Forraadnelse ikke var til at standse, begrov de det med kongelig Pragt ved Værebros i Sjælland og gjorde vitterligt, at Frode havde ønsket at dø og blive begravet dér i sit Riges anseligste Landsdel.

Introduktion sletter Saxos "jeg", og glider af ved at oversætte "barbarum" med "kunstløs". Denne karakteristik kunne man måske i dag anvende på Winkel Horns prosa. Han var professionel oversætter, og nærmer sig moderne standarder. Dog ikke med oversættelsen af stroferne.

Hjarne's strofe vælger jeg at karakterisere med Allan Karkers ord²⁹, der skriver: "Hans (dvs. Winkel Horns) indsats er respektabel, men oversættelsen savner prægnans. Versene hos Saxo gengiver han i oldnordisk udseende strofer, der formelt er uantagelige og kunstnerisk lidet vellykkede".

• Stangerup (H8) og Zeeberg (H9) •

H8 (Stangerup) *Danmarkskrøniken* / Saxo, ved Helle Stangerup, 1-2, Kbhv., 1999. Bd I, s. 196.

Introduktionen:

En mand trådte frem. Hjarne lød navnet, digter af erhverv og kender af den vanskelige kunst at udtrykke eftermæle i ord. Ved udsigten til den store belønning fremsatte han et kvad paa folkesproget, hvis indhold jeg gengiver som følger.

Strofen:

DANEKONGEN DEN DYRE
OG DÅDRIGE ER DØD.
DYGTIGE DANER
DØLGEDE DRABET.
DROG MED DØDNINGEN
DANELAND RUNDT.
NU DANNER DYSSEGRÆSSET
DEN DRABELIGES DÆKKEN.

29 Op.cit. s. 16. Karkers vurdering gælder versene i almindelighed. Jeg ønsker ikke at give mig ud i en futil og måske uforståelig kritik ved sammenligning med oldislandske standarder.

Stangerups gengivelse kan bedst karakteriseres som et forsøg på at modernisere Winkel Horns oversættelse og peppe den hæftigt op, endog med tilføjelse fra prosadelen ("Dølgede Drabet"). En parafrase, om man vil, undertiden med lidt mere fynd end Winkel Horns oversættelse, og her præcision ved Saxos "jeg". Skjaldetonen i strofen er den rene overkill, selv i forhold til Winkel Horn. Mængden af stavrim på d- bør vist kun beundres som sportspræstation.

H9 (Zeeberg) Saxos Danmarks historie, oversat af Peter Zeeberg, Kbhv., 2000. Bd. I, s. 235. Introduktion:

Og så var det at en mand ved navn Hjarne, der var en ganske ferm digter på dansk, lod sig lokke af den storslåede belønning og forfattede et vers af dem han plejede at skrive, på folkesproget, som et værdigt mindesmærke i ord over den berømte mand. Jeg har gengivet indholdet af digtets fire vers i følgende oversættelse:

Strofen:

Længe bar danskernes folk kong Frode som lig gennem landet:
alle ønskede helst kongen er længere liv.
Nu er den mægtige hersker sat ned bag gravhøjens græstørv,
her under himmelens hvælv, dækket af ren og skær jord.

Zeebergs nyoversættelse fortjener ros. Introduktionen er på en gang nøjagtig og mundret. Oversættelsen af strofen minder temmelig meget om Olriks – om end mindre nationalromantisk. Metret bevares og dermed begrænsning til fire verslinjer. Zeeberg oversætter "nuda" ved "ren og skær", fikst, men jo med en uheldig negativ konnotation i nyere dansk, skønt man forstår modsætningen til et flot gravmonument.

• Sammenfatning •

Vi har nu fulgt et udsnit af Saxo-fordanskninger fra middelalderen til vore dage. Jeg har fundet det frugtbart at tale om netop fordanskninger og ikke oversættelser. Ved at inddrage parafrase-begrebet fra skoletraditionen og en række foreliggende parafraser i metrisk og prosaisk form, får man den fulde bredde i traditionen, som det – i dette som i andre tilfælde – ville være forkert at se bort fra.

Valget af – kun – Hjarne's digt har ført til en kraftig reduktion – i forhold til foredraget – af min omtale af opus geminatum og den varierede gentagelse. Et indtryk af forholdet mellem vers og prosa – i hvert enkelt af de udvalgte tekster – kan man her kun få en antydning af ved at sammenligne de citerede metriske originaltekster med de fuldt citerede relevante prosatekster i Olriks oversættelse. Men jeg har til gengæld kunnet bidrage med øget emfase på introduktionerne, der jo ikke blot karakteriser Hjarne, men i høj grad også de folk, der har udført fordanskningerne til de i samtiden relevante metrer, indtil det moderne oversættelseskoncept for alvor slog igennem i Saxo-traditionen med Olrik og Zeeberg, der imiterer Saxos disticha i Hjarne-strofen.

• Litteratur •

Saxo-fordanskninger

- (Grundtvig), *Danmarks Krønike af Saxe Runemester*, fordansket ved N.F.S. Grundtvig, 2. Udg. 1855. Her citeret efter udgave, tilrettelagt ved H.M. Berg, Saxo, *Danmarks Krønike* 1-3, Kbhv., 1962, (Originaludg. 1818-1822).
- (Olrik), *Saxonis Gesta Danorum*, edd. Olrik & al., Hauniæ, 1931-57. udg.
- (Olrik), *Saksæ Danesaga*, overs. af Jørgen Olrik, Kbhv., 1925.
- (Schousbølle), *Saxonis Grammatici Historia Danica, Paa Dansk. Eller den Danske Historie, som Saxo Grammaticus .. paa Latin haver sammenskrevet .. og nu med Flid paa ny udi det danske Sprog er oversat ..*, Kbhv., 1752.
- (Stangerup) *Danmarkskrøniken / Saxo*, ved Helle Stangerup, 1-2, Kbhv., 1999.
- (Rimkrøniken/Toldberg) *Den danske Rimkrønike*, Kbhv., 1961, jf. *Compedium-Saxonis* ed. Gertz, i *Scriptores Minores*, 1917ff.
- (Vedel) *Den danske krønike, som Saxo Grammaticus screff, halffierde hundrede Aar forleden: Nu først aff Latinen vdsæt / flittelige offuerseet oc forbedret, Aff Anders Søffrinssøn Vedel*, 1575. Her citeret efter Facsimileudgaven, DSL, med Introduktion af Allan Karker, Kbhv., 1967.
- (Winkel Horn), *Saxo Grammaticus, Danmarks Krønike*, oversat af Dr. Fr. Winkel Horn, 1-2, Kbhv., 1907.
- (Zeeberg) *Saxos Danmarks historie*, oversat af Peter Zeeberg, Kbhv., 2000.

Anden litteratur:

- Andersen, Fl. G. (1985): *Commonplace and creativity*, disp., Odense.
- Dal, Erik (1960): *Judichær, Hans værk og hans kilder*, disp. Kbhv.
- Damsholt, Torben i Bd. 10 (1992): "Historiens Historie", i *Danmarks Historie*, Gyldendal.
- Fafner, Jørgen (1964): *Strofer og strofebygning. Grundtræk af den klassiske strofes morfologi*. København.
- (1999): *Dansk Vershistorie*, Kbhv.
- Friis-Jensen, Karsten (1987): *Saxo Grammaticus as Latin Poet*, disp., Roma.
- Horstbøll, H. (1999): *Menig Mands Medie 1500-1840*, disp., Kbhv.
- Haastруп, Niels (1975): "Retorisk analyse af Knud Lavards forsvarstale på grundlag af læren om status", s.107-114 i *Saxo-studier*, red. I. Boserup, Kbhv.
- (1982): "supplerende notesæt" til artiklen "Sprogarbejdere med og uden bøger" s. 87-104 i *Bogvennen* 1982, Kbhv.
- (1999): "En latinsk bibel på dansk", s. 173-184 i Erik Petersen red., *Levende ord og lysende billeder, den middelalderlige bogkultur i Danmark*, Kbhv.
- (2002, under udgivelse): "Nordic language history and the history of translation I: Denmark", art. nr. 56 i: *The Nordic Languages* Vol. 1, i serien *Handbücher der Sprach- und Kommunikationswissenschaften*. Mouton & De Gruyter, Berlin.
- Karker, Allan (1967): se Vedel ovf.
- Knudsen, Anders Leegaard (1994): *Saxostudier og rigshistorie på Valdemar Atterdags tid*, Kbhv.
- Kværndrup, Sigurd (1999): *Tolv principper hos Saxo*, Kbhv.
- Lausberg, H. (1998): *Handbook of Literary Rhetoric*, Leyden.
- Mackeprang, M. et al. (1950): *Kronborgtapeterne*, Kbhv.
- Møller-Nielsen, K. (1974): *Homeroversættelser og heksameterdigte*, disp. Odense
- Piø, Iørn (1985): *Nye Veje til Folkevisen*, disp., Odense
- Pontoppidan, E. Eriksen (1653): *Vor højplagede Frelses Jesu Chisti Bloddaab*, Kbhv.
- Quintilian, *Institutio oratoria*, Loeb. Edition, I-IV, London, 1998.
- Schröder, Konrad (1982): *Linguarum recentium annales* (I&I-skriften, bd.18, 1982) Bd.2, 1701-1740. Augsburg.
- Simonsen, Vagn Lundgaard (1955): *Kildehistoriske studier i Anders Arreboes forfatterskab*, disp., Kbhv.
- Skautrup, Peter, *Det danske Sprogs Historie* II (1947)og III (1953), Kbhv.
- Sullivan, Ruth (red.)(1994): *Driedger on the construction of statutes*, 3rd edition, Toronto/Vancouver.
- Walter, E. (1973): *Opus Geminum, Untersuchungen zu einem Formtyp in der mittellateinischen Literatur*, Diss. Erlangen-Nürnberg.